

До спеціалізованої вченої ради К 35.052.23
у Національному університеті
«Львівська політехніка»

79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Коваль Марії Мирославівни на тему «Методика розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми. Перед Україною стоїть завдання створення правової держави, підвищуються вимоги до дотримання законності в діяльності правоохоронних органів. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст.3 Конституції України). Серед громадянських прав і свобод важливе місце займає право людини на життя та здоров'я, захист її честі і гідності, недоторканності і безпеки. Для захисту цих прав і свобод громадян України Основний закон (ст. 28), який визначає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Виконання зазначених конституційних вимог є головним обов'язком правоохоронних органів України, зокрема підрозділів Національної поліції, які повинні вживати заходи, спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб, що виникли внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

На сьогодні катування становить серйозну проблему для держави та суспільства. Попри всі зусилля держави та інших організацій, викоринити застосування катування досі не вдалось. В дисертації авторка провела порівняльну характеристику законодавчого визначення поняття катування на національному та міжнародному рівнях, у зв'язку із чим виникла

неузгодженість у трактуванні цього поняття. Враховуючи стан висвітлення та науково-теоретичного осмислення проблеми катування, а саме методики його розслідування, маємо усі підстави вважати, що цей напрямок залишається актуальним і до сьогодення.

У роботі, по-новому, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку українського законодавства досліджені особливості тактичного забезпечення розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, внесені науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в цій сфері.

Актуальність обраної теми обумовлена також і тим, що опубліковані наукові праці, у яких комплексно досліджувалися б питання методики розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, відсутні, існують лише окремі розробки, які в різних аспектах висвітлюють зазначені питання.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики. Робота Коваль М.М. відповідає положенням наказу МВС України від 16.03.2015 № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років» (додаток 2, п. 2.9, додаток 7, п.п. 7.6, 7.22, 7.23), Пріоритетним напрямкам наукових досліджень Навчально-наукового інституту права та психології НУ «Львівська політехніка» на період 2015–2019 рр. і темам науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, зареєстрованих в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр.

Дисертація Коваль М.М. виконана згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології НУ «Львівська політехніка».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Структура дослідження, запропонована Коваль М.М., достатньо обґрунтована та логічно

побудована, а її результати є аргументованими і переконливими.

Дисертантка використала достатню кількість наукової літератури з питань методики розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, організаційних основ розслідування цих катувань, особливостей тактичного забезпечення розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції. У своїй роботі авторка критично ставиться до деяких положень публікацій, на сторінках дисертаційного дослідження веде коректну полеміку з іншими вченими.

Необхідно зазначити, що методологія дослідження побудована правильно та передбачає використання апробованої системи методів (серед яких: філософські, загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціально-наукові).

Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд та цілком відповідає загальним вимогам. Завдання та мета наукової праці автором в цілому досягнуті.

Дисертаційне дослідження має належну емпіричну базу, яка включає дані офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України за 2012-2016 рр.; щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та правозахисник організацій; дані, отримані під час опитування громадян та працівників слідчих прокуратури (150 осіб у Київській, Львівській, Одеській, Сумській, Харківській областях); 55 кримінальних проваджень за фактом вчинення катувань.

Дисертаційна робота ґрунтується на нормативно-правовій базі, яку складають Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають кримінально-процесуальні та криміналістичні засади методики розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції.

Таким чином, обґрунтованість і достовірність отриманих дисертантом

результатів, висновків і пропозицій забезпечена завдяки використанню широкого кола наукових джерел, емпіричної бази, різноманітних методів наукового і практичного дослідження поставлених завдань.

Наукова новизна положень та висновків, які виносяться на захист.

Дисертація Коваль М.М. є одним із перших в українській кримінальній процесуальній науці та криміналістиці комплексним дослідженням вивчення методики розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції. Вона містить значну кількість наукових положень, висновків та рекомендацій, вперше запропонованих, здійснює розвиток попередніх досліджень цієї проблеми.

У дисертації сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, які, на наш погляд, характеризуються новизною та сукупно допомагають вирішити ряд важливих теоретичних і практичних проблем.

1. На думку офіційного опонента, правильними є запропоновані у дисертації зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства та інших законів, які спрямовані на підвищення ефективності процесу розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, а саме: ч. 1 ст. 183 КПК України («Тримання під вартою»), ч. 2 ст. 242 КПК України («Підстави проведення експертизи») та ст. 6 («Повноваження Державного бюро розслідувань») Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Ці зміни роблять текст статей більш чітким та зрозумілим, що, в свою чергу, є одним із принципів європейського кримінального процесуального законодавства.

2. Заслугове на увагу зроблена авторкою класифікація категорії осіб, які найчастіше стають жертвами катувань з боку поліцейських, до яких вона відносить: професійних злочинців, рецидивістів; осіб, які вчинили тяжкий злочин; осіб, які чинять опір поліцейським; соціально незахищених громадян тощо.

3. Цікавою, на думку офіційного опонента, є визначення та удосконалення авторкою типових ознак особи злочинця (поліцейського),

який вчиняє катування, за наступними критеріями: вік, освіта, сімейний стан, правовий статус, психологічний стан. Ці ознаки дозволили виділити дисертантці дані, які потрібні для організації найефективнішого виявлення та розслідування злочинів, вчинених цією категорією злочинців, а також застосування до них запобіжних заходів.

4. Заслуговує на увагу сформульовані авторкою пропозиції щодо удосконалення елементів криміналістичної характеристики катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, до яких вона відносить способи підготовки, вчинення і приховування злочину.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація має чітку структуру: композиційно складається із вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 161 сторінка, 26 сторінок – списку використаних джерел (265 найменувань), 25 сторінок – додатків. Дисертант виконав вимоги, що висуваються МОН України до цього виду наукових праць.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, задачі, об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, а також форми апробації одержаних результатів.

Розділ 1 «Теоретико-прикладна характеристика катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції» складається з трьох підрозділів. У ньому дисертанткою послідовно досліджено історіографію наукового розроблення проблеми катувань та методики розслідування, вчинених співробітниками Національної поліції.

Досліджено наукові підходи вчених до розуміння криміналістичної характеристики катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції та визначено найбільш характерні, а саме: час, місце, обставини та способи вчинення катувань поліцейськими.

Встановлено, що основними способами приховування катування підозрюваного чи обвинуваченого є фальсифікація документів: зазначення у протоколі затримання підозрюваного більш пізнього часу та іншого місця фактичного затримання; фіксування побиття, наче, співкамерниками; створення обстановки щодо інсценування самогубства тощо.

Проаналізовано матеріали дослідження правозахисних організацій, кримінальних проваджень і судової практики, визначено коло поліцейських, які вчиняють катування та охарактеризовано особу потерпілого.

Доведено, що, як правило, потерпілими від катування з боку поліцейських є підозрювані, які чинять опір поліцейським; затримані, яких підозрюють у вчиненні тяжкого злочину і які відмовляються співпрацювати з поліцейськими та підозрювані, які категорично не бажають давати правдиві показання.

Розділ 2 «Організаційні основи розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції» складається з трьох підрозділів та присвячений проблемам розроблення організаційних основ виявлення катувань та планування слідчих (розшукових) дій на основі типових слідчих ситуацій.

Авторка послідовно розкриває процес виявлення катувань, що вчиняються поліцейськими, розглядає види слідчих ситуацій початкового етапу розслідування зазначених злочинів та визначає завдання для їх вирішення, а також розглядає особливості процесу планування розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції.

Аналізуючи початкові дії з виявлення катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, авторка визначає алгоритм дій щодо виявлення катувань на цьому етапі.

Доведено, що планування розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, має свою структуру та складається з низки взаємопов'язаних елементів, які одночасно слугують етапами цього процесу. До них авторка відносить: 1) вивчення початкової інформації;

2) висунення версій; 3) визначення обставин, які потрібно довести, та вирішення інших завдань розслідування; 4) визначення шляхів, засобів і методів розслідування; 5) визначення послідовності і строків вирішення завдань та виконання окремих дій; 6) встановлення виконавців; 7) визначення організаційних заходів щодо залучення виконавців, забезпечення використання окремих засобів і проведення відповідних дій; 8) складання письмового плану; 9) корекція плану.

Розділ 3 «Особливості тактичного забезпечення розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції» складається з трьох підрозділів, які присвячені особливостям тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції; тактичним особливостям використання спеціальних знань при розслідуванні цих катувань та особливостям подолання протидії розслідуванню катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції.

Доведено, що під час розслідування катування, вчиненого співробітниками Національної поліції, особливістю тактичного забезпечення є психологічна перевага слідчого у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, а саме: оглядів, допитів, освідування тощо.

Авторкою визначено основні тактичні прийоми, спрямовані на викриття неправди в показаннях підозрюваного, обвинуваченого поліцейського; використання раптовості; допущення легенди; поєднання формованого та уповільненого темпів допиту; створення певного уявлення про поінформованість слідчого; відволікання уваги; пред'явлення аудіо- і відеозапису здійснених злочинних дій тощо.

Дисертантка обґрунтовує, що ефективність розслідування катувань, вчинених співробітниками Національної поліції, залежить від використання досягнень науки і техніки та можливостей судових експертиз.

Авторкою доведено, що одним із найпоширеніших способів вчинення протидії, яка становить особливу небезпеку для процесу розслідування є

діяльність керівних службових осіб Національної поліції і Генеральної прокуратури України, які впливають на процес внесення до ЄРДР даних про катування, вчиненого поліцейськими, і на сам процес розслідування.

Дисертанткою доведено, що основними засобами подолання протидії розслідуванню катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, є: правові засоби (КПК України) та криміналістичні засоби (технічні засоби), тактичні комбінації, операції з виявлення такої протидії, сукупність слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій з документування такої протидії.

Авторкою доведено, що успішним заходом подолання протидії виявленню та розслідуванню катувань, є тактичні операції: захист слідчого від звинувачення у вчиненні злочину, захист свідка та захист доказів, захист потерпілого та виявлення ознак протидії тощо.

Зроблені Коваль М.М. наукові **висновки** мають вагому аргументацію, належним чином є обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які сукупно забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням самої дисертації і відповідає зазначеній спеціальності 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Одержані автором результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у різних аспектах правової діяльності. Вся сукупність теоретичних і практичних висновків дослідження Коваль М.М. свідчить про те, що вони є певним внеском не лише у науку кримінального процесу та криміналістику, а й практичну діяльність правоохоронних органів.

Сформульовані в дисертації положення, висновки й пропозиції можуть бути використані у:

- *науково-дослідній роботі* – як підґрунтя для подальших досліджень процесуальних і криміналістичних аспектів виявлення та розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції;

- *законотворчій діяльності* – як основа для розробки та внесення змін і доповнень до чинного законодавства України з питань розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції;

- *правозастосовній сфері* – як рекомендації, спрямовані на оптимізацію слідчої діяльності у розслідуванні катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції;

- *навчальному процесі* – під час викладання курсів «Кримінальний процес», «Криміналістика», спеціальних курсів з організації розслідування окремих видів злочинів у вищих юридичних навчальних закладах (на юридичних факультетах), також для підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів: підручників, посібників, курсів лекцій, практикумів (акт впровадження Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» від 31 липня 2017 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені у наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановленим МОН України, а також виступах дисертантки з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях та круглих столах, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться у дисертації, сформульовано у дванадцяти наукових статтях, з них три статті у наукових фахових виданнях України, одна у науковому періодичному виданні іншої держави, дві у виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International», та 6 тезах виступів на науково-практичних конференціях і круглих столах.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або

додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту.

1. На стор.6. Анотації дисертантка зазначає, що під час розслідування катування, вчиненого співробітниками Національної поліції, особливістю тактичного забезпечення є психологічна перевага слідчого у здійсненні окремих слідчих (розшукових) дій (оглядів, допитів, освідування тощо). Виходячи з цього, офіційний опонент робить висновок, що у інших випадках, при розслідуванні інших злочинів, слідчій такої переваги не повинен мати. На думку офіційного опонента, така позиція авторки є не досить обґрунтованою і тому під час захисту хотілося б почути роз'яснення дисертантки.

2. Вивчаючи текст висновків до першого підрозділу щодо підрозділу 1.1., на думку офіційного опонента, дисертантці не вдалося якісно розкрити історію виникнення та існування такого явища як «катування» під час вирішення мети дослідження. Офіційний опонент хотіла б зрозуміти як історичний генезис вказаного явища кореспондується із тематикою дослідження і яким чином допомагає вирішити конкретне наукове завдання, яке поставила перед собою дисертантка.

3. На жаль, в рамках роботи, дисертантка, розглядаючи коло осіб, які залучаються до процесуальних відносин у рамках розслідування катувань, вчинених співробітниками Національної поліції, абсолютно обійшла увагою суб'єктів розслідування злочинів такої категорії та пропозицій щодо їх статусу, обсягу прав та обов'язків тощо, а лише фрагментарно згадала про них у різних місцях дисертації.

4. У підрозділі 1.2. авторка дає ґрунтовний опис способів катування, які застосовуються працівниками Національної поліції в цілому, однак, ніяким чином не намагається їх упорядкувати за якимись критеріями, тобто не надає їх класифікації. На нашу думку, якщо б така класифікація була б зроблена, то це, безперечно, прикрасило б роботу.

5. На сторінці 67 роботи дисертантка веде мову про приховування катування, як частину криміналістичної характеристики цієї категорії

злочинів, проте, на нашу думку, було б більш виправданим визначати приховування як елемент протидії вказаним злочинам та розглядати його більш ретельно у рамках підрозділу 3.3 «Особливості подолання протидії розслідуванню катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції».

6. Вивчаючи підрозділ 2.1. ми дійшли висновку, що дисертантці не вдалося у повній мірі встановити чіткий алгоритм першочергових слідчих (розшукових) дій, які мали б виконуватись уповноваженою особою на цьому етапі розслідування. Так, цей підрозділ знову має велику кількість теоретичних викладок, багато різноманітної цікавої інформації в рамках тематики дослідження, але конкретного алгоритму дій дисертантка не запропонувала, що зводить нанівець зміст цього підрозділу.

Перелічені дискусійні позиції є підґрунтям для подальших досліджень із зазначених питань та підтверджують творчий характер праці, яка добре підготовлена і належним чином оформлена. Необхідно констатувати, що дисертантка довела свою здатність самостійно здійснювати дослідження в галузі кримінального процесу та криміналістики.

Перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертації, яка, очевидно, буде продовжена під час її публічного захисту. Але висловлені опонентом зауваження, переважно, мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на високу позитивну оцінку дисертації.

Основні положення дисертації ідентично викладені в авторефераті. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток кримінальної процесуальної науки та криміналістики, а також цінним порадиником для правників у сфері кримінального процесу та криміналістики.

Опубліковані дисертантом праці також відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових

положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, а також їх певну новизну і достовірність.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Коваль Марії Мирославівни на тему «Методика розслідування катувань, що вчиняється співробітниками Національної поліції» є завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесу, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (в редакції від 06.09.2016), а її авторка - Коваль Марія Мирославівна на основі її прилюдного захисту заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; оперативно-розшукова діяльність; судова експертиза.

Офіційний опонент

**Директор Інституту післядипломної освіти
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України**

Л.Д. Удалова

